Sri Sharada Peetham, Sringeri
MANUSCRIPT PRESERVATION CENTRE

A/C. NO. NEW 233 OLD 206

FOLIO 137

TITLE
1 [illegible]
2 [illegible]
3 [illegible]

श्रीसीताराम चंद्रेद्रास्रगुरुजयंतः। वोमि नांगतिमापन्नायस्मादेनकौशल्यावर्द्धनः। पनविद्वान्नष्टस्तराघवंभजतो
स्वमास्राघमहाग्रार्यबुधिंबुधान्तरंसयतोलोकेतंवैगणनाम्नंरथर्मराजाध्वभिद्रेणावकृत्तेनविपक्षिणाशरखंडप्रकाशस्वरे
रतिःक्रियतेऽधुना३मिर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थंइष्टदेवतांनमस्करोति। वालोलेतिप्रवेशेनावतारपूर्वंसिद्धस्यस्वयंतरासिद्धत्व
दर्शयन्नाज्ञालोक्येतिनवेवलमालोकनमात्रंकिंतुविचारोपिकर्तव्यइत्याह। विचार्यचेतिप्रतिज्ञातार्थमाह। शरखंडेशरस्य
रूपकस्योपमानविरूपणानंतर्यहेतुमाह। उपमानस्येतिकथंपीतिशरत्वावच्छिन्नसर्वशरस्योपमानोपजीव्यतास्याहस्या
प्रतिपादनेनाक्षेपात्। उपमानत्वावच्छेदकेसर्वंतुशरेप्रकल्पजीव्यमितिमानतावच्छेदकावच्छिन्नस्यसर्वस्यशरोप
जीव्यत्वंशरत्वंस्पुटमाहस्यप्रतिपादनेनरूपशरत्वावच्छेदकरूपधर्मावच्छेदेनोपमानोपजीव्यत्वं। ननुभिन्नोपाधिरूपशरत्वाव
च्छेदेनोपमानत्वंनवेवंतुमानत्वावच्छिन्नेसर्वस्यस्वगोचरानुव्यवसायेउपजीव्यत्वंनतुप्रकृतावच्छिन्नस्यानुमितौया
प्रकृतपजीव्यत्वंन्यासाद्यनवगाहप्रकृतस्यानुमितिप्रसक्तुपजीव्यत्वात्परंपरयातस्याप्युपजीव्यत्वेमानतावच्छेदकीसतीप्र
सक्तत्वानुमानत्वयोरुपजीव्यतावच्छेदकतौक्लेपेनविनिगमकाभावात्। पूर्वरूपस्यप्रथमनिरूपणेनस्यादिसनत्वा। अत्रपु
रस्तनामितेचाहिरर्थेप्रथमनिर्रूपितरूपंतावच्छेदकंतत्रोपजीव्यतावच्छेदकतंत्रंकिंतुमानतावच्छेदकावच्छिन्नप्रकृतपजीव्यत्वं।

=मान=१ =वच्छिन्नत्वे=१ कविनू

स्मदादिज्ञानस्यतत्त्वज्ञानाभावादि त्यादिरिति भावः। स्वपदोतदर्थस्वरूपार्थः। नचाभावोदेतदर्थतत्त्वेदूषणमुक्तं। ननुस्वपदोत
भावस्यतात्पर्यतोऽवगतेरिति। उभयोरपिसर्वनामतयाप्रकृतपरामर्शेलाविशेषादितिभावः। अभावाप्रतियोग्यप्रतियोग्यप्रतिसंधानं स्यादेवलाघवचिंत
यावा। नाद्यइत्याह। नहीतिदूषणंतदेतेनेति। नन्वितिविपक्षदूषणार्थः। नयायोग्यस्वरूपंतत्प्रतियोग्यप्रतियोग्यर्थः। अभावप्रतियोगिसमर्पक
सर्वनाम्नांनप्रकृतेपरत्वंकिंतुयोग्यपरत्वमितिभावः। तत्रस्वंमतिमाह। ननुतदेवेति। ननुस्वरूपायोग्येघटःकर्मत्वमितिधीः। तस्या
पिस्वशब्दस्यनिरूपितसंसर्गसंबंधकस्वार्थगोचरत्वज्ञानंतुन्यायादिहास्वार्थत्वंचेतिनन्वनुभवादिहास्वार्थत्वं। नन्वनुभवोपपत्तिप्रतिघातःकर्मत्वमितिधीः संसर्गबो
धकत्वस्यवक्ष्यमाणत्वादवश्यमिदंवक्तव्यमितिभावः। योग्यस्येतिनन्वनुमानेनाबहिर्व्यवस्थाप्यमानस्यकुतोलक्ष्यत्वमितिचेत्। प्रमाणादिति। य
न्यायहारार्थमिदंलक्षणंतुव्यावहारिकार्थमितिभावः। जयदेवमतमाह। भावादिन्यायादिति। अयोग्येपीतिस्यादेतदपिवाक्यार्थ
गोचरत्वंसजनत्वादितिभावः। स्वीयेति। स्वार्थतत्त्वज्ञानजन्यत्वमित्यर्थः। स्वरूपायोग्येस्वप्रतिपाद्यार्थाभावोनास्त्यस्मिन्निरासेविशे
षणांतरप्रवेशेप्यर्थइत्यसंसर्गसंसर्ग्यसीतिजपरिनतत्रापीतिजयोग्येपीत्यर्थः। वेत्तीतिसंबंधोनेतिशेषः। ननुपदप्रयोगतावत्पदार्थी
ज्ञानमेवकारणं। नचवाक्यार्थज्ञानंहेतुरिगेरेपीनेसतिप्रामाण्येव्यवस्थापितंतथाचेदुच्चलगर्दभलक्षणासंभवइत्याह। एवमितिन
नोनिर्णयेतिनोनिर्णयःसंसर्गज्ञानमलेपितप्रतिसंधीयमानस्तदानीमनुच्चरितत्वेनसंसर्गज्ञानाजन्यत्वादितिभावः। ईश्वरेतिन
संसर्गस्यसत्त्वादितिभावः। नन्वनुच्चरितत्वमात्रेणाप्रामाण्यंनिरस्तंनिरनुमेयेवेदेतदाशंक्यदत आह। नहीति। उपाधायमतमाह। नाद्येति ५७

प्रवेशोऽमले नाप्रवेशाद्यर्थान्तरापत्तिरनवकाशदनुपपत्तिः। शब्दपदवेदनेत्यपि स्वज्ञाप्यत्वरूपस्वार्थलाभावादेर्नातिप्रसङ्गः इति चेत्
अधिस्थितिरूपसंबंधत्वमिह स्वार्थत्वं विवक्षितं तन्त्वस्वरूपायोग्यत्वेऽतिदारुणशब्दपदमिति भावः। न च रूढ्या चार्थविशेष
लाभेऽपि जन्यपदस्य जन्यतावच्छेदकावच्छिन्नलक्षणायां पलगोरवेणादृष्टजैत्रमात्रस्य लक्षणत्वसंभवात्। न चावच्छेदकाग्र्य
हेजन्यत्वाग्रहदोषः योग्यशब्दत्वरहेस्तावच्छेदकस्यग्रहेऽपि लक्ष्यतावच्छेदकतया विनियोगान्नानुगमकलक्षणलक्ष्यतावच्छेदकभङ्ग
मनुमितिलक्षणावरत्वरहितपूर्वस्वरसाद्याह। ननु चेति। निराकांक्षेप्रयोगद्वाक्यीभावानापत्तिः। अन्यवाक्यार्थतत्त्वज्ञानरूपपरमेश्व
रज्ञानस्यप्रयोगसाध्यवाक्यार्थगोचरत्वाभावाद्। अयोग्येनाति व्याप्तिरिति भावः। उपाध्या[illegible]ह। न च स्थिति। निराकांक्षस्यापि
जन्यजनकस्वरूपयोग्यत्वमंगीकुर्मः। नचैवं सति तत्प्रमाद्वितीयशब्दैकपदादानुपपत्तिरित्यत आह। प्रमाणशब्देति। नन्वेवंतर्हि लक्ष
णस्तत्रेति व्याप्तिरित्यत आह। एवं चेति। आकांक्षेति। निराकांक्षे अनासन्ने चाकांक्षादिज्ञानाभावात् नाति व्याप्तिरिति भावः। नन्व घटित
नाकांक्षादिकमपि तदनुकूलमिति चेत्। तत्कारि जन्यमेव सतां इत्यत आह। तत्रेति। निराकांक्षादि तुल्यकालसत्व[illegible]रि जन्यं तत्पदेनापि स
मानकालत्वापत्तेः। हेतुमत्तत्प्रतिभानितरत्पदमहिम्ना सामग्रीलाभइति भावः। नचैवं शब्दपदवैयर्थ्यमापद्येति व्याप्तिवारक
त्वानुभवानुपपत्तिः। विशेषशब्दसामग्र्यविशेषशब्दजायमानेविशेषबुद्धौ तुल्यत्वेऽपि जायमानत्वादिति भावः। अत्रेदमवधे
यं। प्रयोगशब्दस्योक्तनयेनैवोक्तसामग्रीजन्यत्वेशब्दस्यासंभावितमेव। अन्यसामग्र्या न जनकत्वात् घटज्ञानं

च

येन्यथा किंतुतर्कपरिस्फाह। चुल्लिमितिलौकिकेनैमप्रमाणांतरमिसस्यैकप्रमाणांतर्गतिमिसयेः। अनुमानमात्रसिद्धार्थकत्वेनजउमानले
नस्वेनासंसर्गोधलक्षणत्वहेत्वर्थः। तद्वाचकतेत्रादिपदाभ्यांप्रतिपाद्यप्रसिद्धिःनवाहेतोर्व्याप्तिकरणसिद्धिरनुमानपरत्वेपदस्यकुंः। तन्न॥
न्यमतप्रमेयत्वसाधनेपरस्यकचिल्लिंगत्वेनसिद्धसाधनात्। नचैकप्रमाणांतर्गतिरेवेतिस्वाभिप्रेतसिद्धिरिति वाच्यं। एव
मानस्यवच्छेदप्रमाणांतरस्याप्रसिद्धेः। नचास्यार्थस्यकेनचिदविषयतयानुमानमात्रसिद्धत्वेनेष्टत्वात्। नचानुमानसिद्धयाबाधदोषःतुल्यः
धरेइतिवाच्यं। प्रसक्तावगतेष्वनुमानप्रमाणत्वेनानुमानागतेपिप्राप्तेप्रमा। यसंबंधेनाप्रथोजकत्वात्। पृष्टस्य मारणांतरत्वेपिअनु
मानत्वेनैकप्रमेयसंसर्गोधलक्षणत्वात्। नचानुमानत्वेनैवस्वीकारेतिव्यर्थमितिवाच्यं। एवकारव्यवच्छेद्यकानांतरस्याप्रसिद्धेरिति।
प्रतिज्ञातेप्रमाणांतरस्याभावेप्रमाणमुच्यतेइतिस्मातिंवारयति। यत्रइतिनचैवप्रतिज्ञातेप्रमाणांतरस्याभावेनिरूपितमानत्वेनोक्तमितरहते
थाचेतिनथाचवाक्यस्यस्वरूपसंसर्गप्रमास्वरूपेसंसर्गप्रमास्वरूपेचैकत्रैवपर्यवसानात्। नचैवंसतिपर्वतोवह्निमान्धूमादित्यनुमानेनैवपर्वतेवह्निविषयीकृतेपिनवाक्यार्थज्ञानंविषयीकृतेकृतप्रमेयत्वेनसाधनांगज्ञानमेव प्रमा
विषयीकरोतिनवाक्यार्थज्ञानंविषयीकरोतीतिवाच्यं। तत्रांतरोपन्यासस्यप्रयोजनमाह। लौकिकेतिनतएवत्रैविध्यमुपपद्यते
घटमानयेत्यादिवाक्येनपदसंसर्गोनिर्णीयतइतिभावः। धर्मोस्तीतिचाक्यपक्षीकृतपदार्थस्यसाध्यप्रसाध्यतेनतुभावान्वयसंसर्गज्ञानपूर्वकंसमिधा
दिसाध्यपर्यवसानेधूमसंसर्गोसिद्धयेद्धूमप्रमाणकत्वेपेक्षेतेतिभावः। बाह्यसंसर्गोपिस्मारितएवेतिप्रकृतेपक्षीकृतवा
क्यांतर्गतएवेतभावः। वह्निरिधूमपदेनपरंपरयास्मर्यतएवेसतात्पर्यग्राहकेतिनचेतिवह्निमान्तएवपर्वतोधूमसंसर्गवत्त्वे
बोधंतेबोधंजन्यथातेत्रसंसर्गासिद्धयेत्। नचतत्रापिपक्षेज्ञानंपक्षतावच्छेदकतयास्मारितत्वान्नक्षतिरितिवाच्यं।

धूमोस्तीति४ लो१ संसर्ग३ = पक्षेवह्निरिधूमवत्त्वेनस्मारितएवेत्य=
= न्मृत=३

नयनादिपदार्थक्रियातेसत्रापिवक्ष्यतीत्येव। ननुपङ्कजादयोपदद्वयमपिनानार्थेतत्रानेकमितार्थसंसर्गमभिधित्सुर्वीरेसस्वरसाज्ज

मदेवंमतोत्तरमाहकेचित्तितापदार्थोतिनकेवलसंसर्गमात्रेतात्पर्यंविषयत्वंविशेषणंत्रितुपदार्थीसर्पः।गंधघ्राणाभावाद्-घटेगं

धाभावेतिविरि(ऊँपरवाक्येसामानाधिकरण्यादाख्यातार्थीतरतावारणायतत्रापर्थीविषयत्व संसर्गोविशेषणत्वमावश्यकमितिभावः।

ननुत्रिरात्रंशेषेघःकर्मत्वमित्यादौसिद्धसाध्यसत्वेनव्यभिचाराभावातूहेतावाक्षाविशेषणत्वेप्यर्थीभिप्रेतइतिचेन्नअतोविमलंजलंनद्याःकच्छेमहत्स्रवतीतिकल्पतरुनदीजलसंसर्गपरंननुनदीकच्छसंसर्गपरंतत्रनद्याःवृक्षइत्यस्मिन्नेशेव्यभि

चारःनदीकच्छसंसर्गस्यवृक्षतात्पर्यविषयत्वेनसाध्याभावादितिननुभगवद्ज्ञानंयथा पतत्रापिसाध्यमस्तेवेत्याह।तेनेति।नन्वच

साघः यानुभावकत्वेरूपकांक्षोत्थापकत्वमितिचेत्रप्रभुत्वेनस्वतात्पर्यविषयमानमनुभावकत्वेतस्यते

नस्यहांक्षानदीपदस्यचतत्तर्थविषयजलाद्यानुभावकत्वेनकच्छपदव्यतिरेकप्रभुत्वेकच्छपदस्यहांक्षेपिजलाद्यानुभा

वकत्वात्तत्रजलपदव्यतिरेकप्रभुत्वमितिभावः।वयंतुक्रमःसाध्येतानपदंयथाश्रुतमेवाननुशमापरनवैवनास्वरसंसर्गोसिध्यःअष्ट

स्वितिव्यर्थोविपरीतज्ञानेष्टापत्तिरघतेतादृशज्ञानमनुमानानुपघतइतिवैशेषिकैरुपवाद्यनी(नाति-न्यायमतेवेदास्वरोमसंस्कृ

तंत्यक्तेइत्यत्रकेनानुपघतेनतुसदसत्साधारणसंसर्गज्ञानमात्रंतथाचसमानतत्वमपियथाश्रुतमेवानचदूरीकृतोमतीतिवाक्यार्थो

अष्टः तरंतन्नानार्थविषयमास्वरसंसर्गज्ञानमवैकल्यंविवक्षितत्वात्।अन्यथानानार्थस्थलेचुगपज्ज्ञानयोगेचुगपदुभयानुभव

स्यवक्ष्यमाणतयात्रवैशेषिकसिमतानुमानेयावदविशेषणासत्वेऽन्यतरसंसर्गस्यैवोपस्थितौ संसर्गान्तरसिद्ध्यर्थंशब्दप्र
माण्यायुपगमापत्तेः।तथाचधूमोस्तीतिवाक्यपक्षकानुमानेनातप्तयसत्वेधूमससंसर्गसिद्धेरावश्यकत्वेननप्रत्यदोषः।तप्तयसत्वेतुधूम
संसर्गसिद्धेरिष्टत्वात्।एवंचतात्पर्यविषयत्वंपदार्थेसंसर्गेचविशेषणतत्वयोजनैवपूर्वोक्तेराकाङ्क्षासहिमत्वंचेतिहेतुद्वयंसिद्धं।
नचप्रथमहेतावप्येषशुक्तौरजतेव्यभिचारःतत्रतात्पर्यग्रहाभावसहिरहतत्वनचद्वितीयहेतौबाधःकथंचिदहिषद्भरतीप्रतीतिस्थलेशेष्य
भिचारःतात्पर्यग्रहसत्वेयोग्यताया।अविवक्षितत्वात्।रक्तत्वरक्तहेतावासन्निपदंअनादेयमेवा।साध्येस्मारितत्वविशेषणस्यचार्थतया
अजनितार्थस्मृतित्वाभावेसाध्यव्यभिचारसमाधानात्।एवंचमूलतात्पर्यविषयेनयोग्यतानिरूपितेनतात्पर्यग्राहकेणसन्निधिरपिअस्तीत्वा
सहेरपिनतात्पर्यविषयान्वयप्रतियोगुपस्थितिरूपाआसत्तेस्तुतात्पर्यग्राहकेतुलेनाविवक्षितत्वात्तात्पर्यग्राहिकाविरहतः।
एवंचनिराकाङ्क्षेशब्दव्यभिचारइति।अत्रनरहरिमिश्रोक्तंनहपणेनचुबदन्मिलवेचेतिभव्यचेतिस्वतात्पर्यविषयान्वय
नुभावकत्वमित्यत्रात्स्यात्पदंविशेषणतापदंहिपूर्वेणत्वाभावादितिभावः।तत्रेतिकापीत्यर्थः।तिङ्गविधयेतिस्वरू
पकथनपरंनिराकाङ्क्षत्वज्ञानस्यप्रतिबंधकत्वेतात्पर्यः।अन्यथेतिवाक्यस्यप्रतिबंधकत्वेतात्पर्यः।रक्षापीत्यादौस्यादेः
वेनेतिस्मारितत्वविशेषणासत्वेनविशिष्टाभावादितिभावः।ननुपदार्थस्मृतिमात्रेणोजनितेपदार्थस्मृतिमात्रेवाक्यंव्यभि
चारनिरासेनआसत्तिशरीरप्रविष्टंवाक्यंतथानाशवैयर्थ्यंनचनीलघटोद्देश्यकप्रवृत्तौनीलपटपदयोःयोग्ययोःसं

तथाच

आवर्तयति। अत आह। द्वितीयमनुवदति। न चैतन्नेति। तदनवतारेऽपि तर्कोपचयेनेतरेतरसंशयस्तेषु घटितर्कोपचयेनेतरेतरसंशयोत्तरप्रसङ्गस्यैव
प्रतिषेधदर्शनादिहीनस्यापि पक्षादेरवयवसंशयोत्तरप्रसङ्गस्य तुल्यत्वात्। अपसिद्धान्तश्च अतएव च हीनाद्यनवयवसंशयोत्तरप्रसङ्गाभावात्प्रतिषेधदर्शनमुक्तं
एवं तर्हि। अतएवचानुमितिलक्षणेऽवयवदर्शनस्यैव हेतुत्वेनैतेनैतदुक्तं स्यात्। यदवयवैर्विनाऽनवयवधीपदार्थावतारकालानवयवसंशयेऽवयवसंशयोपपत्तेः
नैतेषामवयवदर्शनं [illegible] नावश्यं संशयस्य पूर्वभावित्वात्। न चवाधनिश्चयस्य पूर्वभावित्वेनावयवसंशयेनैवं प्रतिबन्धकत्वं संशयस्यानुनिरुक्तरूपत्वेनेति वा। यो वा यथा प्रतिबन्धं
प्रायनिश्चयसाधनरणप्रतिबन्धमनवयवदर्शनाभावेनैवमुक्तलाघवाभावात्। नवा संशयोत्तरनिरवयवदर्शनसहकृतस्तूनस्तमेवंविधप्रतिबन्धकमवयवदर्शनं बाधस्थलोपपत्त्या
मर्शेनुनविरोधीनस्मिन्सति बाधोदयादितिवाच्यं। तथासति बाधसंशयपर्यवसन्नयोग्यतासंशयाच्छब्दज्ञानानुपपत्तेः यथाचैतत्तथोपपादितमाद्यसूत्र
तदितिभावः। ननुप्रमाणसंशयस्तत्प्रमाणप्रमेयसंशयस्तत्प्रमाणमात्रोच्छेदप्रसङ्गस्तस्मिन्नाह। कतिपयइति। संशयस्यीयप्रमाणमात्रोच्छेदेऽपि प्रमाणं
भिद्यर्थः। ननुपदार्थावगमः प्रमाणस्येष्यतेत्याह। वाक्यार्थइति। सामान्यतइति। अयंपदार्थोऽपरपदार्थसंसृष्टोनवेत्याकारसंशयइत्यर्थः। यद्यपीहेह घटसंसृष्टेन
वेत्याकारसंशयः वाक्यार्थावगमाङ्गं संभवतिसचविशेषनिर्ग्राहकप्रमाणेनैवेत्यनुवादइत्येतदवधारितं दृश्यसंप्राक्स्थानीयत्वात्। नानुवादइतति
एवंहीत्यवधारणार्थप्रकृतेति। प्रमाणेयसं [illegible] कृतेनुपयोगादितिभावः। दृष्टान्तेति। यथाप्रमाणेयसंप्रमेयेनस्वार्थपक्षानोपक्षिप्तेनबाधकः तथा
विषयसंशयोपीत्यर्थः। पूर्वमेवोपसंहारमनुरूपसंहारोचितइत्यतआहातस्मादितिकारणान्तरमितितात्पर्यटीकानुसारेणप्रकरणादिकमेवेत्यर्थः। ननु
यद्यवाक्यसाधारणेनतन्मितिजनकत्वेनैतावतार्थेनप्रकरणग्रन्थोऽधिकइत्यतआहतात्पर्येनुपयोगमसाधारणेनप्रमाप्रकोऽनुभितस्तात्पर्यमितियत्प्रमा
दिग्रन्थत्वादिदमपनक्षरणप्रमाणप्रयोजनत्वेनेत्यधिकइत्यर्थः। ननुवाक्यादिवाक्येनेच्छाघटितेनतात्पर्यंतत्तात्पर्यंतत्तात्पर्यज्ञानेतिनियमो
दृष्टान्तभावेविशिष्टज्ञानाभावादितिभावः। इष्टापत्तिमभ्युपेत्याक्षेपान्तरमाह। तदेवमिति। तदेवमनुमितिकरणं चक्षुषप्रमासाधारणंविवक्षितमितिनाव्याप्तिः।

२ ननुदृष्टान्तवाक्यादिवाक्येनेच्छाघटितेनतात्पर्यंतत्तात्पर्यंतत्तात्पर्यज्ञानेतिनियमस्तत आह।। २

किमिव प्रमाणसामग्र्युत्तज्ञानसामान्यसामग्रीनांस्पष्टताप्रयोव्याप्तिः। आघेऽपयतिनचेतिनचुशाद्दानपदशाद्दः पस्तताहः आकाङ्क्षादिति। एतद्वो
पलक्षणं प्रतीतिनयुक्तार्थयंप्रहः तत्रतात्पर्यज्ञानाभावेऽपिद्रष्टव्यं तात्पर्यज्ञानाभावेऽपिदृष्टत्वात्। तत्रवाक्यार्थज्ञानमानुपपत्तेः प्रमाणयोगुकारणं तत्तदिस
मि र्थेव्हारेणस्यप्रमामात्रप्रयोजकत्वादित्याशयेनाहपैवमिति। यदुक्तमाद्यैः सासम्भिव्याहारानुपपत्तिरिति तत्प्रसाद्। प्रमाणतीतिरूपशेषसामग्रीप्रसन्नेत्यर्थः
मसामग्र्यपरिगणितेत्यर्थः। यद्वुतात्पर्यग्राहकतावच्छेदकतावच्छिन्ने- [illegible] वानुगतेशाब्दज्ञानसामान्यपयोजकेज्ञाप्ययत्नतात्पर्यग्रहप्रमाप्रयोज्यस्य तात्पर्य
ग्रहस्यस्वान्यभिचारसंनिधानस्य। व्याहृतंवयंदिस्वरूपयोग्यतेतदालक्षणपरेषिवार्थेऽभ्यस्तत्वप्रमत्ततनस्व- पयोग्यतासत्वेनतत्वरूपवद्वाक्यांशेऽपि
ज्ञायांमपिअभ्यस्तीत्यापद्येः। यदिफलेपधानेतदानतात्पर्यज्ञानापेक्षेघटत्वेनतस्यैवहेतुत्वापत्तेरिति। विपर्ययशाब्दस्यभ्रमत्वं निरस्यति। तदभावेनाने
नेतावतासंशयव्यतिरेकिभ्रमयोरभावो [illegible] तत्राहतथाचेतिविस्पष्टमिति। यद्यपिघटकर्मत्वमिसादावपिअस्तिघटमतीतिस्तथापितस्यघटत्व
पत्रिवेशितावच्छेदकधर्मत्वाघटस्थाचदृष्टिर्यातीभ्रमत्वंविवक्षितमेतेनदोषःनन्वविसंवादेऽपिअपभ्रंशादन्यबोधान्नविभ्रमःघटोऽनेकद्रव्य
तादृशेनतदर्थीतिसमर्थमाणेविसंवादत्वमेवनास्त्यनुभवकमितिभावः। नचेति। आकाङ्क्षादिस्वरूपतदुत्तेजनेनतत्तबोधजनकत्वमेवतत्तत्पदस्य
द्वोषसंसर्गविरहस्याधाराद्येणाम्बुपपत्तेरिभावः। यद्वेतमिति। उच्चयानुपपत्तेलक्षणाश्रीकारेऽन्वयस्यर्थः। तदन्वयेतिभ्रमपदंतद्वानपरंतन्नहेतुपरं
आकाङ्क्षादिस्वरूपादितिउपदेशतस्तुपदार्थतत्तद्धर्मप्रकारकबोधजनकत्वमेवतत्तत्पदस्यशक्तिरितिभावः। योग्यतेपिसुप्तिङन्तपदानांसमभिव्याहारोनहेतुरित्यत आह। संसर्ग
धाराद्यर्थः। नचुमैत्रीपुत्रोकन्याप्रासमपिव्याहारोनहेतुरित्यत आह। संसर्गेति। आनन्तर्यवास्वरसादाह। अन्यइतिएकवाक्यतापन्नत्वेनएकसंसर्ग
असमभिव्याहारत्वमित्यर्थः। ह्रांक्षादिनाघटमानत्वेसतीत्यर्थः। अन्योन्यमितिप्रतिपुरुषंकेकपदबोधेनपदघटितसमभिव्याहारेतरत्वेत्यर्थः। प्रकरणादे
धाव र्निराकाङ्क्षत्वंनामबाधस्यनाचेत्यर्थः। नन्विति। शाब्दस्यतत्पदार्थोपस्थितिलक्षणावृत्तिजन्यत्वेनतात्पर्यानुपपत्तिर्दुरुच्चलक्षणमितिप्राहुस्तन्मतेनप २६
रपदयातात्पर्यज्ञानमुपपद्येतनस्मर्दुरुद्धोभस्वरसेबाधमनुपपन्नोकेचित्पदेवतद्वीजानथाहुः। प्रकरणादीनामनुमानानांतात्पर्यज्ञापनप्रा

दन्यत्वेनान्वयबोधासंसर्गाविनाभूतभावरूपसङ्गतिमुपपादयितुमाह। तथा चेति। नन्वेवं स्वरूपयोग्यस्यतस्यवृथैतद्योग्यतामुपेक्ष्यतेत्याह। यद्यपीति। तत्रेत्यर्थः। वर्णात्मनि पदे। योग्यतापदेनाविवक्षितत्वादिति भावः। तर्हीति। तथा चात्मनितदसंस्पृष्टलक्षणासंसर्गवैतीति भावः। अन्यथेति। उक्तिताक्षेपबोधादित्यधिकरणसंसर्गाविनाभावमादायान्वयप्रसंगवारणायोक्तं पदेत्यौत्सामानाधिकरण्येविवक्षितमिति भावः। नन्वेवमधिकरणाविनाभावस्याप्रत्यासन्नत्वादाह। जनकत्वेति। अन्यथा योग्यताज्ञानेदरिप्समानाधिकरण्यस्यातिदूरत्वेनहेतुतापरिहारेणापरितोषादाह। स्वरूपेति। नन्वेवमाक्षेपप्रसिद्धयस्यतस्याभावेनिराकांक्षेतुपदेनहियत्रात्मावेतिनिरूप्येतेतन्नतत्प्रसिद्धिर्दुरंगमित्यतआह। तत्सदस्येति। नन्वेवं लक्षणाव्यतिरेकप्रसक्तेत्रप्रसिद्धावपिलक्षणास्वीकारेतिरित्यतआह। तथा चेति। नन्विति। तुभयतात्पर्यग्रहेऽन्वयान्वयबोधस्यानुभवसिद्धत्वादिति भावः। बाधाभावादेवेति। तुभिन्नक्रमेहेतुतापरिहारेणुधरति। एवं चेति। संसर्गितानवच्छेदकसंसर्गावगमसहितस्यहेतुत्वादितिवाऽर्थः। संसर्गावगमाभावापत्तेः। नत्वगमाभावस्यतत्रवैफल्यन्ततस्संसर्गावगमसहितत्वादितिभावः। यद्यपीति। नन्वेवंपाधिरूपत्वादितिभावः। नन्वेवमित्यादावपीतरविशेषणेवैघटःकर्मत्वमित्यादावपीतरपदार्थस्यतद्व्यवस्थामित्यतआह। इत्यप्यहेति। नन्वेवंघटकर्मकज्ञानजन्यसंसर्गावच्छिन्नघटमानयेत्यादेरप्येवंसतोऽनुभवविरोधादिति भावः। नन्वेवमित्यादि। तत्रेतिवाक्यइत्यर्थः। नन्वेवंघटमित्यत्रैकत्रिकमानयतीत्यत्रचैकपदश्रवणानन्तरंकिंसंख्यकंकर्मपश्यतीतिजिज्ञासायामन्वयप्रकारकजिज्ञासाजनकत्वेनैकत्वविशेषणेनैवातिव्याप्तिनिरासेक्षोविशेषणभावइतिभावः। इत्याद्यान्वयप्रकार

॥जयश्रीराम॥

वेदो

दृश्यप्रतीतिजनक[illegible]अवच्छेदकमिस्तत्त्वंवाक्यार्थबाधितत्वसंशयेति। अवच्छेदकनिश्चयान्नतन्निश्चयः स्वसमानविषयकवाक्यार्थेतात्पर्याऽनुमानेसतितनत्संशयः वेदेतुवेदार्थत्वेनैवाबाधितार्थकत्वनिश्चयः अतएवबध्यतेति। अर्थतथात्वमनुसंधायेति। आद्यघटादिपदादिति। भ्रमाद्यजन्यवाक्यप्रयोक्तृत्वादिरर्थः। यद्वाप्रेक्षावत्त्वेसतीत्यादिवक्ष्यमाणहेत्वसिद्ध्यायेदंवाक्यत्वादिवाक्यार्थज्ञानरहितवाक्यत्वादित्यर्थः। भ्रमादीति नियमस्तत्रेति। भ्रमादीनिस्वस्वप्रमाणितवाक्यार्थज्ञानतत्प्रतारकसाधुज्ञानाभ्यांपदुरयाःकर्तव्यहितत्वादित्यादिनेशेषः। भ्रमेति। भ्रमाद्यजन्यवाक्यार्थज्ञानजन्यवाक्यप्रयोक्तृत्वादित्यर्थः। तेहेतुसिद्ध्यर्थंपूर्वानुमानमितिध्येयं। येक्षेत्रादयजन्यपदाद्यप्रयोक्तासयथार्थज्ञानवानितिसामान्यतोदृष्टमाह। अत्रेति। तत्रेतिनत्वर्थेनानुमानादेवसंसर्गसिध्येर्थंयदमनुमानमितिवाच्यं। कार्यलिङ्गकारणानुमानिजकारणीभूतस्वसंसर्गस्यविषयत्वमितिपरसिद्धांतबाधेनेदंअतएवसंसर्गानुमानेजन्यत्वेतुतेनानुमानेस्मरणंस्यान्नक्षिप्यत्वमितिवक्ष्यति। अतएवसंज्ञातसंबंधोपसंहारेविनास्मरणमितिधार्मा। तद्धीनावच्छेदकतयातुपदजन्यसंसर्गानुमानंतुहेत्वनुवक्तृत्वंतत्तत्कार्यकारणसामान्यानुमानेधूमेनवह्नेरनुमानेवाक्यत्वादिरूपमपिनभासतेतेव्याप्यत्वावच्छेदकतयाचतद्धीनसंसर्गस्यापितथात्वेनप्रकृतोपयोगिज्ञानमविरुद्धमितितात्पर्यं। तेनसंसर्गसिध्यर्थंभेद्यं। यथार्थज्ञानविषयत्वादितिपदार्थसंसर्गज्ञानविषयत्वादित्यर्थः। औपचारिकीतिनत्वनुपपत्तिरूपचारोमुख्यइतिवत्। औपचारिकपदार्थभेदःसंबंधमात्रेणोपचारात्पदप्रयोगात्। तथाचार्थज्ञानपदार्थशेषीविशेषज्ञानपदार्थविशेषणशेषीवेत्यादिसाधुः अतएवेति। तथाचहेतुसिध्यर्थमितिभावः। जानातीतिक्रियतयेतिशेषः। तथासामान्यतइतिपदस्थलेतावत्पदादितिभावः। पुरुषभेदेनव्यवस्थितविशेषमाह। यद्वेति। साक्षात्कृतमगृहीतासंसर्गंचेतयाचपदस्थनाद्यज्ञानमेवविशिष्टज्ञानंतदेवचप्रमितत्वमदर्थविषयकप्रमाहेतुकमितिपर्यवसितोर्थः।

तीरे जलेऽस्तीति पदाध्याहारेणापि जन्यत्वोपपत्तेः तथाच श्रूयमाणपदानामेवार्थत्वेवगतेतदन्यथानुपपत्त्या तत्रत्वत्समभिव्याहृतेति नन्वेवं तत्पर्यवसानानपेक्षणेकुतोनानार्थादौकाङ्क्षागमनेत्यत आह नानेति। ननुघटवदशब्देयंतदन्वयव्यतिरेकाभ्यां तात्पर्यावधारणेतिचेन्न। भोजनप्रेरणादिति। भोजनप्रेरणाजनकत्वं भोजनानुकूलत्वेनतुतत्तात्पर्यग्राहकं तत्प्रतिसंधानं विनातात्पर्यज्ञानानुपपत्तेरित्यर्थः। अन्वयेति। अन्वयव्यतिरेकाभ्यांहि तात्पर्यावधारणं तत्रान्वयोनाम आकाङ्क्षाविरहान्नत्वेकाङ्क्षागमनस्यासत्यपीच्छाप्रयत्नेनपुंसत्रयीप्रयोगादावदर्शनात्तत्रतदुत्पत्तेरुत्पन्नायाश्चेच्छायाःप्रयत्नस्यचाकाङ्क्षागमनव्यतिरेकेणापिदर्शनात्तत्रतदुत्पत्तेः। अन्यथाऽनुपपत्तिस्तुनास्त्येव। व्यतिरेकस्त्वाकाङ्क्षाया अस्मभिव्याहृतेति। अस्मदर्थेति। अस्मदर्थपदितिपादनं तत्रानाकाङ्क्षितत्वाद्वाक्यार्थेऽन्वयाभावात्। अन्यथेति। अन्यथाऽनुपपत्तिस्तुनास्त्येवेत्यर्थः। तत्रेति। तत्रेच्छाप्रयत्नयोर्भोजनप्रेरणाजनकत्वेनसहोच्चारणाभावात्

एवावयवक्षासत्तस्यावयव्यादावपि सत्वेनतद्वदुत्वंपदविशेषयुक्तपदार्थोपस्थितेरसन्निहितत्वेनतदसावात्स्वरूपयोग्यतावाहुः कर्मत्वमानयनमित्या-
दौचान्वयबोधः एवंचान्यथानुपपत्तिरितिउक्तेतत्प्रागसावस्वेपिक्षावाधात्तत्प्रतियोगिकध्वंसाधाधात्तदभावस्यापेक्षितत्वेस्यादिस्यतत्माह। प्रागसावस्येति संसर्गाविशेषा-
वच्छिन्नप्रागभावसत्वाऽऽपत्तिरन्वयबोधस्यापिवाक्यस्यसंसर्गावच्छिन्नपदार्थोपस्थितिरित्यपियोध्यं। नन्वत्रसंसर्गतदुभयमात्रेणासाधारण्येस्यादित्यतोदोषांतरमाह। उपस्थिति-
उत्कर्षादेर्जातिरूपतया प्रागभावेऽसत्त्वादित्यर्थः। यद्यपिमिश्रीतत्प्रत्ययोत्पत्तिक्षणेत्कर्षादिक्रमेणोत्पद्यतेसत्वेतथापियथाश्रुतेघोपतादवस्थ्येनतुद्वारेणजा-
त्यवच्छिन्नोपस्थितिरन्वयबोधसाकांक्षत्वापत्तिरितिदूषणोक्तेत्यर्थेनाप्युक्तेत्यर्थः। इच्छायास्तत्रइतरान्वयस्तत्रइतरान्वयइत्यर्थः। घटःकर्मत्वमित्यादावतिव्याप्तिवारणा-
यसत्यंतंत्रनिवेशासत्वेपिकुलालादेर्घटकर्तृत्वेनास्मृतिजन्यत्वेनास्मृतिनोक्तिरव्याप्तेः। केचित्तुतत्तद्बोधोजन्यइत्यर्थः। तथाचविशेषणसत्वाद्विशिष्ट-
बोधइत्यादुः। अवांतरवाक्यार्थबोधसत्तिजन्यत्वसाकांक्षत्वेनस्यात्तत्राह। तात्पर्यविषयेति। मुख्यतस्तात्पर्यविषयीभूतबोध्यं। जन्यतान्वयबोधस्मृतिप्रसंगवार-
णायाऽऽकांक्षेतिनैवघटःकर्मत्वमानयनंकृतीरित्यत्राभेदान्वयघटकर्मत्वादिसाऽऽकांक्षासत्वाद्दोषाभावाद्दोक्षासत्वाद्दोषाभावाद्दोष्यस्त्वित्यतः। घटइति। योग्यतानान्वा-
भेदान्वयइष्टएवेतिभावः। नन्वेवंधर्मिधर्मभावेनान्वयबोधोस्तुतत्रयोग्यतास्त्वादित्यतआह। घटस्येतिधर्मधर्मिभावान्वयप्रकारकेतिसाऽऽकांक्षत्वाभावा-
त्तत्रेत्यादि। आकांक्षत्वमेवासावःनच्चघटेनेत्याघटस्यासावइत्यन्वयधीवैरंतत्स्यादितिवाच्यं। तत्रतथेत्यनुरोधेअत्रानुपपत्तावाघटित्वस्वरूपेचतदुपस्थित्यंतदेव
कुलालादिदोषभंगायाहघटस्येति। तथात्वेनत्राप्याकांक्षायासत्वादितिभावः। सम्बन्धयप्रतियोग्यनुयोग्यपदवि[illegible]नेनपदार्थोपस्थितेनेतिसा-
नुकूलत्वमेवोक्तदोषइत्यनेदोषांतरमाह। त्रयाणामितिराजपुत्रपुरुषाणामित्यर्थः। तथाचान्वयबोधसर्वानुभवाकांक्षासत्वेपितात्पर्यविषयीभावेनतदन्वयबो-
धस्यापेक्षितत्वेवाक्यादासत्वेपन्वयबोधमितिस्यर्थंतदितिभावः। द्वितीयबोधादौभाट्टमतेसत्वेतदापत्तिरितिशेषः। अभिधानेनेति। अभिधानेनमन्वयानु-
भवः तस्यापरिवसानंजानियादितिस्यर्थः। तद्घटःकर्मत्वमित्यादावप्यन्वयस्यैवान्यपदार्थमाह। यस्येतियस्यपदस्यसंसर्गतिरूपपुरुषेसो-
र्थोन्वयेनानुभावत्वेनसहतदेवाकांक्षेत्यर्थः। जन्यपदंनदुपस्थितिपदेनसंभिन्नाकांक्षाप्तेः। तदेवस्वभावेणेवानुभवेनेनासंबन्धमिति

× तस्यपदस्यतदनुभावकत्वं=?

हेतुश्च

= वाक्यान्तरार्थज्ञानयोर्यत्तुल्येदस्या=

त्वाद्योग्यतैवनतत्रास्तीतिचेत्॥ ॥तर्हितत्रव्यक्तेरेवयोग्यतानसामान्यतःएवंचतत्तत्पदार्थेषु ॥ एवंगतेतत्तत्पदार्थेनिष्ठाव्यक्तावपितयोगित्वा
भावएवयोग्यतास्तुनत्ववच्छेदकाभावेऽर्भोगोरवात्॥ अन्वयबोधइतिप्रत्ययाबोधप्रसंगइत्यर्थः॥ गमर्जीवेति॥ साधप्रसिध्यर्थवेदस्योपजीव्यत्वात्
ज्ञातीयत्वेनाशो॥ चबोधकागमस्योपजीव्यत्वादित्यर्थः॥ बाधाभावस्येतिवक्ष्यान्वासाधारणेनरूपेणोक्तस्यमितिभावः॥ बाधेहीति॥ सचदोषः आदि
त्यादिमतिशब्दोयःसेवायोग्यतितत्तदभावोयोग्यतेत्याशयेनाह॥ उपाधिव्रजमनेत्यर्थः॥ एतद्वसाधनवतिपक्षेवोध्यंसाध्य
नरहितेपक्षाधर्मतेवदोषः॥ तदुक्तं॥ ॥बाधायांहेतुरूपस्यधर्मेनैतिक्रोवेति॥ यद्यपिप्रागभावावच्छिन्नेघटेगंधानुमानेबाधेपिनव्यरणादोषःपरिच्
बाधएवतत्रदोषस्तदप्यस्तेपितुल्यंतथापिपूर्वोक्तयुक्त्यायोग्यतादानस्यशब्दस्यव्यक्तिरित्यत्रतात्पर्यं॥ शब्दाभासेति॥ यदिस्वरूपसतीसाव्यप्रमाद
तुतदभावब्रह्मभ्रमहेतुरितिनशब्दाभासोच्छेदःतथापिपूर्वोक्तयुक्त्यास्वरूपसतीहेतुरित्यर्थेभावःमायपदंमिथ्यारूपंसत्यंसादिजडोक्षादेर्व्यवच्छेदक
मनिवारणायायोग्यतेति॥ अयोग्यतानिरूपत्वमित्यर्थः॥ चलुसाधारणेनरूपेणादोहेतुत्वेस्याद्यदितन्निरूपोपिकश्चिद्धेतुस्यान्नचैवमितस्तस्माद्क
श्चिदिति॥ ॥७॥ इतियोग्यतावादः॥७॥ ॥अस्तुक्ष्मीरसिंहस्यसीतारामेतिहृदयंतराम्॥ आसत्तिर्मीमां॥ अन्वयधानमन्वयविरोधिव्यवधा
नाभावः॥ नचेवमनासन्नमन्वासत्तिभ्रमेणान्वयबोधविषयएवनस्याद्दूरस्थेवासत्त्यापत्तेः॥ अन्यथाव्यवहितावशेषगङ्गानावेविशिष्टबोध
स्याप्यभावान्नचप्रथमयापदेभ्यःपदार्थोपस्थितेःसैवतथात्वेचपबोधाव्यवहितप्राक्कालीनासमुदायत्वंस्यात्स्याआसत्तिरेवसर्वत्रास
त्तुहालवनस्मृतिसंभवेक्लाप्यनासत्तिर्नस्यात्प्रथमायास्मृतेस्तिरोभूतत्वात्॥ अन्यथाप्रथमोपस्थितिरेवसर्वत्रास्तु॥ नचैवंसति
व्याद्दिनाएकदेवपदजन्यमनुमितंतनःपदार्थानांसमूहेहवनमेवस्मरणंतत्राव्याप्तेः॥ यत्रमध्यपदनष्टेअन्वयप्रतियोगिपदस्मृतंतत्रातिव्याप्तेश्च॥
पदार्थस्मरणंस्थानेपीहेतुत्वेमानाभावेनासत्तिर्नहेतुरितिवृत्तस्तत्र॥ नातदुपस्थापकपदस्याप्यनीहतोपिस्थितिर्नवाचैवंव्यवहितेक्त
पदादावव्यवहितत्वंभ्रमस्यैवासत्तिरयंआसत्तिभ्रमस्यैकस्यैवाभावात्तस्यापिमिथ्यारूपसत्त्वात्एवहेतुत्वंनचप्रसंगःप्राधमिकपदोपस्थितस्तं

[illegible] ॥ आद्यभारतादिदूषकैरनिनस्मादृशस्याभावान्निष्प्रयोज्यमयाभूतमेवेत्यधादितिभावदूषणे॥ ॥अन्येत्वत्रवेदजातीयंकिंचिदिनिर्धारितविशेषपक्षःस्वतंत्रस्तत्त्वसाधनस्पर्थस्वतंत्रपुरुषप्रणीतत्वमितिकेचिदाहुः॥ ॥अन्येतुस्वातंत्र्यमनुच्चारणेतत्त्वस्मदादीनामप्रतिपत्तिसंभवनिरवंचास्मदादिकृतवेदजातीयपक्षः साध्येपिप्रकृतस्वातंत्र्यंविवक्षितमितिनार्थांतरमित्याहुः॥ ॥वस्तुतोस्वतंत्रकृतवेदजातीयमितिपाठएकारःप्रमादिकःअतएवमहाभारतेयथास्तुअस्यंतंअतंत्रः पराधीनोस्मदादिरस्वतंत्रउच्यतइत्याहुः॥ ॥नचैवमप्यनेनिःसजातीयेश्वरज्ञानेपिप्रस्यस्वातंत्र्यस्यवारणाभावादितिभावःनचुस्वतंत्रतदर्थज्ञाननिरूपितत्वतदिप्सितप्रत्यभिज्ञानेपिव्यभिचारोस्मदादेरनेकाप्तिरूपकत्वावकृत्वोपधापक्षेतुवक्तृत्वेतिनतेनार्थांतरमितिभावःनिरस्तमितिवकृत्वेपदितदर्थगीत इत्यादिनारदवैमस्मृतेतदाधायकेनशिष्टसाधनेस्वतंत्रविशेषोक्तोचप्यमानभारतादेव्यभिचारइतिभावःभारतइतिपदंमानभारतपरंइत्यर्थः॥ ॥७॥ ॥अथसङ्गतः॥ ॥ शिवधर्मस्य॥ यद्यतावद्वेदकमाहशेष्टेतिशेषलक्षणेपजीवीचयत्समाप्तेतदतिरिक्तंयत्समाप्तेतज्जन्यायाप्रमितिस्तद्विषयार्थकत्वेसतीत्यर्थःउक्तवेदार्थस्मरणेत्त उपजीव्यस्तुमानविषयत्वादसंभववारणायप्रकृतउपजीवीतिप्रकृतोपजीवित्वंचस्वसमानविषयकशब्दजन्यवाक्यार्थज्ञानापेक्षत्वेनप्रत्यक्षेण चैत्रशब्दंशृणुतो चैत्रपदार्थतदादिप्रकृतवाक्येचैत्रोवाक्यादयमर्थोज्ञातःतादिवाक्येचज्ञातिव्याप्तिरितिवदेत्॥ ॥क्रमाण्यार्थशेषोपजीवित्वंनाभायथमप्रमाणयपदंहि स्वनोपगमादिजन्योजन्याजन्यत्वेसतिजन्यत्वादिलिंगत्वंतन्नाथामेवशब्दमुपजीवतीतिजपितुप्रभाजननेजनयेवशब्दजन्यत्वादिमूलकशब्दोवेदोसनि चक्षुरादिविषमविषयलौकिकवाक्यातिव्याप्तिरितिनिरस्तंसाधु॥ ॥अथेदंभावेवानवैयर्थ्यमतोयोगादिनिरूपितादृष्टेर्वेदार्थगोचरप्रमाजननादसंभ वइत्यतआहेतीयप्रमाणपदंनवेत्यादिनाहसमनेनजन्यप्रमितिविषयार्थकत्वेनासंभवइतिवाक्यंतत्रापिवेदार्थगोचरप्रमाजननेशब्दोपजीव्यत्वात्प्रमा णपदस्यसाधारणपरत्वाद्वाप्रमितिपदंचसजन्यस्मृतिसमानप्रकारकज्ञानपरंतेनप्रमेयत्वादिसामान्यप्रकारकजन्यप्रमितिविषयतावेदार्थस्यनासंभवः नहिस्मावेदजन्यप्रमितिसमानप्रकारिकाचैवमप्रसिद्धिःतादृशप्रमितेःप्रकृतोपजीव्यप्रमाणातिरिक्तप्रमाणजन्यत्वाभावादितिवाद्येतादृशप्रमितिविष यार्थत्वेनेश्वराक्यजन्यप्रमितेरसंभवेसतीत्यर्थात्जन्यत्वप्रमेयत्वसमभिव्याहृतत्वाप्यमितिवाघटमानेरतेरिमवेदार्थस्यापिविषयीकरणादसंभवइतिपरा स्तंउक्तवेदज्ञानकरणकस्मरणमादायानुभवेतमानप्रकारकज्ञानजनकेप्रकृतेशब्दोपजीव्यनाम चैवमपियोगानुपपत्तिधर्मेणप्रत्यक्षविषयत्वादृदंकर्यस्यासंभवस्तस्मिन्स्पा